

УДК 65.29

Бесараб Д.А.

*аспірант кафедри економічної кібернетики та управління економічною безпекою
Харківського національного університету радіоелектроніки***СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ**

У роботі проаналізовано особливості та сучасні тенденції розвитку будівельної галузі України на макро- та мікрорівні. Визначено основні проблеми правового регулювання галузі. Досліджено взаємозв'язок розвитку будівництва з динамікою показників виробництва будівельних матеріалів.

Ключові слова: будівельна галузь, запаси, тенденції розвитку будівельної галузі, будівельні матеріали, аналіз діяльності підприємств будівельної галузі.

Бесараб Д.А. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ В УКРАИНЕ

В работе проанализированы особенности и современные тенденции развития строительной отрасли Украины на макро- и микроуровне. Определены основные проблемы правового регулирования отрасли. Исследована взаимосвязь развития строительства с динамикой показателей производства строительных материалов.

Ключевые слова: строительная отрасль, запасы, тенденции развития строительной отрасли, строительные материалы, анализ деятельности предприятий строительной отрасли.

Besarab D.A. MODERN TENDENCIES AND PROBLEMS OF THE CONSTRUCTION INDUSTRY DEVELOPMENT IN UKRAINE

This paper analyzes the features and modern trends in the development of construction industry in Ukraine at the macro and micro level. The basic problems of the industry legal regulation are identified. The relationship of construction and the dynamics of building materials production are treated.

Keywords: construction industry, inventory, tendencies of the construction industry development, building materials, analysis of the enterprises activity in the construction industry.

Постановка проблеми. Принципи, методи та критерії управління будь-якими активами підприємства здебільшого визначаються особливостями галузі, до якої вони належать. Будівництво є ключовою сферою національної економіки, результати діяльності якої мають не тільки важливе економічне значення, але і соціальне. Воно характеризується високою матеріаломісткістю та довготривалим виробничим циклом, наявністю нерівномірності споживання матеріальних ресурсів за календарними періодами року, що підсилює ризик зростання цін та обумовлює актуальність дослідження тенденцій та проблем галузі, взаємозв'язку її з виробництвом будівельних матеріалів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Н.В. Сабліна, А.Г. Бровченко зазначають, що основним методом фінансування будівництва слід вважати самофінансування. Стимулювання розвитку будівельної галузі є дієвим антикризовим заходом, адже пошквалювання у будівництві веде до підйому в металургії, виробництві будматеріалів, транспорті, цементній галузі [1]. О.М. Вовк, М.В. Шашко вказують на наявні еколого-економічні проблеми будівництва та їх залежності від різних факторів, пропонують заходи щодо стимулювання розвитку інноваційної діяльності в будівельній сфері [2]. Н.П. Гуштик визначає причини виникнення кризових явищ у будівельній галузі України [3].

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яка полягає в аналізі особливостей та сучасних тенденцій розвитку будівельної галузі України на макро- та мікрорівні, визначенні основних проблем правового регулювання, дослідженні взаємозв'язку розвитку будівництва з динамікою показників виробництва будівельних матеріалів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз фінансового стану галузі вказує на фінансові можливості розвитку підприємства, їх конкурентоздатність у порівнянні з підприємствами інших галузей економіки. Дослідження техніко-економічного стану визначає позицію підприємства серед конкурен-

тів всередині галузі. Показники ліквідності та платоспроможності відображають взаємозв'язок між активом та пасивом балансу підприємства. Аналіз ліквідності будівельної галузі вказує на зменшення коефіцієнту загальної ліквідності протягом чотирьох останніх років, але значення його є достатньо високим і у всіх випадках оборотні активи більше ніж на 100% покривають поточні зобов'язання. Чистий оборотний капітал підприємств галузі має позитивне значення з 1990 по 2012 р., за винятком 1996-1998 рр., що свідчить про можливість сплачувати свої поточні зобов'язання та розширювати подальшу діяльність. Результати дослідження коефіцієнту автономії з 1990 р. вказують, що найвище його значення спостерігалось у 1998 р. і становило 70%, після чого поступово зменшувалося з кожним роком та у 2012 р. значення склало 11%. Така тенденція вказує на зменшення фінансової стійкості підприємств галузі, більше залучення позикових коштів для фінансування діяльності та залежності від кредиторів, а, відповідно, і від грошово-кредитної політики держави. Коефіцієнт фінансування зростає з 1998 р. та у 2012 р. становить 7,84, що також вказує на негативну тенденцію розвитку. Динаміка коефіцієнту забезпечення власними оборотними коштами є неоднозначною, один-два роки зростання, один-три роки падіння. Протягом 23 років значення коефіцієнту не перевищувало 37%, у 2012 р. – становив 5%, що свідчить про недостатню забезпеченість підприємств оборотними коштами. Динаміка коефіцієнту маневреності власного капіталу також носить циклічний характер та у 2012 р. тільки 28% власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності. Коефіцієнти оборотності активів, дебіторської заборгованості, власного капіталу та запасів зменшилися за п'ять останніх років.

Частка збиткових підприємств галузі поступово збільшується з 2007 р. та за 2013 р. становить 45,6%. Рентабельність діяльності у 2012 та за 9 місяців 2013 р. має від'ємне значення -0,1% та -1,3% відповідно. За 14 останніх років найбільше значення

рентабельності операційної діяльності будівельних підприємств було у 2001 р. та становило 3,5%.

Проведений аналіз сукупних активів будівельної галузі вказує на «легку» структуру активів. Середнє співвідношення між необоротними та оборотними активами з 1992 р. до 2013 р. становить 40% до 60% з переважанням оборотних. В структурі оборотних активів (рис. 1) переважає дебіторська заборгованість та протягом останніх десяти років зберігається на рівні 57-63% від загальної вартості оборотного капіталу. Друге місце належить запасам, вартість яких протягом десяти років становить 20-23%. Третє місце у структурі відведено поточним інвестиціям, які становлять близько 10% від вартості оборотного капіталу і вказує на можливість підприємств вкладати певну суму коштів основної діяльності у фінансові активи з метою примноження результату діяльності та певну форму залучення коштів від населення.

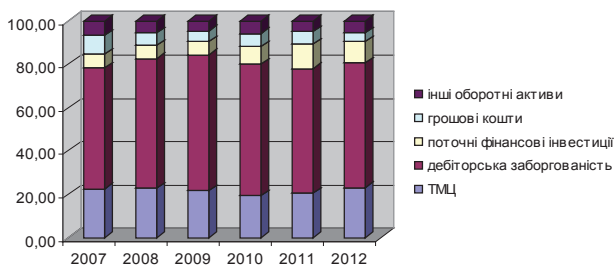

Рис. 1. Структура оборотних активів будівельної галузі [4]

У структурі пасивів підприємств галузі переважає позиковий капітал, який зростає з 54,3% у 1992 р. до 88,7% у 2012 р. Позитивною є тенденція зростання довгострокових зобов'язань в структурі позикового капіталу з 0,7% у 1992 р. до 23,3% у 2012 р. Динаміка співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості підприємств протягом 1992-2013 рр. є однозначною: переважання кредиторської заборгованості над дебіторською. Це вказує на те, що підприємства будівельної галузі користуються безкоштовно коштами підприємств інших галузей значно в більшій мірі, ніж надають у користування власні кошти. У структурі власного капіталу галузі протягом десяти останніх років переважає статутний капітал.

Введення в експлуатацію житла збільшилося починаючи з 2000 р. до 2013 р. більше ніж у 2 рази – з 5558 тис. м² до 11217,2 тис. м². Кількість збудованих квартир збільшилися з 63 тис. у 2000 р. до 91 тис. у 2012 р. Кількість збудованих квадратних метрів збільшилася з 0,113 м². на одну особу у 2000 р. до 0,237 м² – у 2012 р. За обсягом введеного в експлуатацію житла 1 місце займає м. Київ (1503 тис. м² або 14% від загального обсягу), 2 місце – Київська область (1167 тис. м² або 10,9% від загального обсягу), Харківська область у 2012 р. посідає 9 місце (380 тис. м² або 3,5% від загального обсягу). У сільській місцевості за обсягом введеного в експлуатацію житла перше місце належить Київській області – 710 тис. м² або 22,1% від загального обсягу), 2 місце – Львівській – 277 тис. м² або 8,6% від загального обсягу), 3 місце – Одеській – 241 тис. м² або 7,5% від загального обсягу), у Харківській області – введено в експлуатацію 81 тис. м² або 2,5% від загального обсягу). Проаналізовано також джерела фінансування будівництва житла. Так, кількість житла, введеного в експлуатацію за рахунок державних коштів зменшилось з 3,6% від загальної кількості (281 тис. м²) у 2005 р. до 0,8% (72 тис. м²) – у 2011 р. Більша час-

тина житла за рахунок державних коштів у 2011 р. збудована у Київській області (18,1% від загально-го обсягу), на другому місці – Львівська область (15,3%), на третьому – Чернігівська (12,5%).

Для порівняння обсягу введеного житла в Україні з іншими країнами використано показник введеного житла на 1000 населення: серед країн СНД лідируючу позицію за даним показником протягом 2000-2013 рр. займає Білорусь, друге місце належить Російській Федерації, третє – Казахстану. Україна серед країн СНД протягом останніх 14 років займає 5-6 місце. Протягом всього періоду показник введення в експлуатацію житла на 1000 населення поступово зростає з 113 м² – у 2000 р. до 237 м² – у 2013 р.

Динаміка обсягів виконаних будівельних робіт (рис. 2) є неоднозначною: періоди зростання чергуються з періодами зменшення обсягів. У роботі розглянуто співвідношення обсягів виконаних робіт і обсягів введеного в експлуатацію житла:

Рис. 2. Динаміка обсягів виконаних будівельних робіт у % до попереднього року та обсягів введеного житла до попереднього року [4]

Кількість незавершених житлових будівель протягом семи років зменшується з 5793 одиниці – на початок 2006 р. до 3731 одиниць на початок 2013 р. Найбільша кількість незавершеного будівництва протягом 2006-2013 рр. знаходиться на території Донецької та Харківської областей. Подібна динаміка спостерігається і для незавершених житлових будівель, будівництво яких припинено або законсервовано: знижується кількість з 4252 одиниці – на початок 2006 р. до 2510 одиниць – на початок 2012 р. (найбільша кількість таких одиниць припадає на Донецьку, Харківську та Житомирську області). Загальна кількість об'єктів незавершеного будівництва також зменшується: з 24485 одиниць у 2006 р. до 16380 одиниць – на 1 січня 2014 р. В ході аналізу встановлено, що динаміка кількості об'єктів незавершеного будівництва співпадає з динамікою кількості збиткових підприємств (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка кількості об'єктів незавершеного будівництва та кількості збиткових підприємств галузі [4]

Розвиток будівельної галузі слід розглядати паралельно із станом житлового фонду. За 7 років житловий фонд збільшився на 39,6 млн м² або на 1,5 м² на одну особу. Кількість сімей, які одержали житло за рік також зменшується з 20 – у 2005 р. до 7 – у 2011 р. Забезпеченість населення житлом між різними областями неоднакова, найбільша забезпеченість у містах – у Київській області (26,2 м² на одну особу), у Херсонській (23,8 м² на одну особу), у Луганській (23,7 м² на одну особу) у 2011 р., найбільша забезпеченість у сільській місцевості – у Київській області (41,3 м² на одну особу), у Вінницькій (33,3 м² на одну особу), у Чернігівській (33,1 м² на одну особу) у 2011 р.

Зросла кількість будівельних підприємств з 21716 у 2000 р. до 34077 у 2012 р. Крім того на ринку будівництва працюють фізичні особи – підприємці, кількість яких у 2012 р. становить 16753 одиниці, тобто 32,9% від загальної кількості суб'єктів господарювання на ринку. Кількість робітників, зайнятих у будівельній галузі зменшилась з 697 тис. осіб у 2000 р. до 411,1 тис. осіб у 2012 р. Збільшення обсягу виконаних будівельних робіт з 16873,3 млн грн у 2002 р. до 58879,8 млн грн у 2013 р., при одночасному зменшенні кількості робітників вказує на збільшення продуктивності праці та використанні нових технологій.

Будівельна галузь охоплює різні види будівельних робіт, у тому числі підготовку будівельних ділянок, будівництво будівель та споруд, установлення інженерного устаткування будівель та споруд, роботи з завершення будівництва, оренду техніки з оператором. Найбільшу частку в обсязі будівельних робіт займає такий вид як будівництво будівель та споруд, її вага складає близько 80-85% від загального обсягу протягом 2000-2013 рр., найменшу – оренда будівельної техніки з оператором.

Збільшилися також інвестиції в основних капітал з 13955 млн грн у 2000 р. до 238175 млн грн у 2011р., при цьому зменшилась частка інвестицій у будівельну галузь – до 3,6% від загального обсягу інвестицій в основний капітал у 2011 р.

Капітальні інвестиції протягом періоду, що аналізується, також зростають. Так, протягом 2010-2012 рр. обсяг капітальних інвестицій збільшився на 104631 млн грн, тобто на 55%. Найбільша кількість капітальних інвестицій протягом трьох років здійснювалась у м. Київ, друге місце у 2011 р., 2012 р. належить Донецькій області, в 2010 р. – Дніпропетровській, третє місце у 2011-2012 рр. посідає Дніпропетровська, в 2010 р. – Донецька область. Харківська область в 2012 р. займає 6 місце, капітальних інвестицій було здійснено у розмірі 14759 млн грн. Капітальних інвестицій найбільше було зроблено у 2012 р. у м. Київ – 7478 млн грн, Київській області – 4116 млн грн, Автономній Республіці Крим – 3105 млн грн. Харківська область посідає 7 місце з обсягом капітальних інвестицій 1579 млн грн.

Протягом періоду, що аналізується, зберігається структура джерел фінансування інвестиції. Більша частина інвестицій здійснюється за рахунок власних коштів підприємств та організацій, у 2010 р. їх частка становила 60,8%, у 2011 р. – 58,6%, у 2012 р. – 59,7%, у 2013 р. – 63,8%. Друге місце за питомою вагою займають кредити банків та інші позики (від 12,3% – у 2010 р. до 15,3% у 2013 р.). Третє місце відведено коштом населення на індивідуальне житлове будівництво, динаміка яких протягом останніх років є наступною: 8,6% – у 2010 р., 5,8% – у 2011 р., 7,5% – у 2012 р., 8,1% – у 2013 р. Оскільки

інвестиції від населення займають питому вагу в інвестуванні будівництва, в роботі розглянуто залежність обсягу виконаних та реалізованих будівельних робіт від рівня доходів населення (рис. 4):

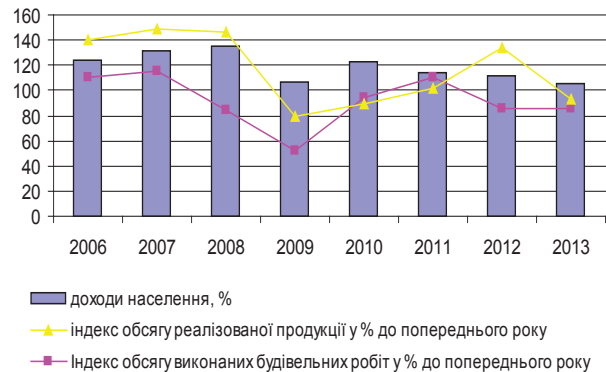

Рис. 4. Співвідношення рівня доходів населення із рівнем виконаних та реалізованих будівельних робіт [4]

В роботі проаналізовано також основні проблеми правового регулювання будівельної галузі: високе податкове навантаження, високі ставки кредитування будівельної галузі, недосконалість схем залучення коштів для будівництва, значна кількість документів та високі внески під час передачі завершених об'єктів будівництва на баланс міста, передачі інженерних мереж на баланс відповідних комунальних служб.

Будівельна галузь тісно пов'язана з виробництвом будівельних матеріалів: з одного боку, розвиток промисловості будівельних матеріалів та рівень цін на них визначає можливість виконання будівельних робіт, з іншого боку, від попиту та рівня реалізації будівельних робіт залежать попит та обсяг виробництва будівельних матеріалів. В роботі проаналізовано виробництво та реалізацію основних матеріалів, що використовуються будівельною галуззю.

Виробництво цегли, цементу вапна зростає протягом 2003-2007 рр., з 2008 по 2012 р. – знижується. Зокрема, виробництво цегли зросло до 1563 млн шт. цеглин – у 2003 р. до 2312 млн шт. цеглин – у 2007 р., та зменшилося до 1026 млн шт. цеглин – у 2012 р. Обсяг виробництва цементу зростає з 8,9 млн. т у 2003 р. до 15 млн т – у 2007 р., та знижується до 9,8 млн т – у 2012 р. Виробництво вапна зростає з 4962 тис. т у 2003 р. до 5688 тис. т у 2007 р., та зменшилось – до 4415 тис. т – у 2012 р. Найменше значення виробництва даних матеріалів спостерігалось у 2009-2010 рр.

Основну частку в собівартості житлового будівництва займає неметалева мінеральна продукція (до якої належить і цегла). Виробництво даного виду

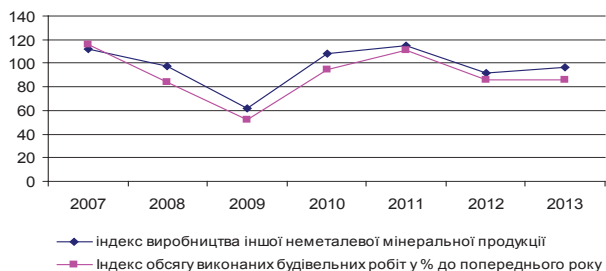

Рис. 5. Співвідношення динаміки індексу виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції та індексу виконаних будівельних робіт [4]

продукції зменшується протягом 2007-2009 рр., у 2010-2011 рр. – зростає, у 2012 р. – знижується і у 2013 р. – знову зростає. Динаміка виробництва неметалевої мінеральної продукції повністю співпадає з динамікою виконання будівельних робіт (рис. 5).

Основним будівельним матеріалом в собівартості продукції будівельної галузі є цегла. Лідером з виробництва цегли керамічної вогнетривкої протягом 2005-2013 рр. по черзі були Львівська та Івано-Франківська області, у 2012 р. підприємствами Івано-Франківської області було вироблено 110,5 млн шт. ум. цегли або 10,8% від загального обсягу, Львівської – 105,9 млн шт. ум. цегли або 10,3%. Третє місце займає Сумська область, яка виробила у 2012 р. 99,9 млн шт. ум. цегли або 9,7%.

За виробництвом елементів конструкцій збірних для будівництва з цементу, бетону чи штучного каменю лікуючу позицію займає м. Київ, яке у 2012 р. виробило 435,8 тис. м³ елементів або 20,9% від загального обсягу, 2 місце в 2011-2012 рр. займає Харківська область, підприємства якої в 2011 р. виробили 126 тис. м³ або 5,6%, в 2012 р. – 135,2 тис. м³ або 6,5%. Третє місце в 2012 р. займає Хмельницька область, що виробила 128,5 тис. м³ або 6,2% від загального обсягу елементів конструкцій.

У 2013 р. в Україні зросли обсяги виробництва граніту, скла, віконно-дверних виробів, блоків та цегли. Максимальний приріс дало виробництво граніту 78,4% (до 3,3 млн м³). Найбільший спад відбувся за 2013 р. у виробництві будівельних сумішей та сухих бетонів – на 14,5% (1,53 млн т), вапна – на 12,2% (3,81 млн т), гофрованих листів, шиферу та аналогічних виробів із азбестоцементу – на 8,7% (300,1 млн ум. плит).

Основними факторами, що впливають на розвиток бізнесу з виробництва будівельних матеріалів, є ціна на природний газ (9%), для деяких виробників вартість газу в собівартості продукції досягає 40%; курс валют (13%) – якщо сировина імпортна; відновлення житла та іншої нерухомості, будівельні ремонти (17%); політична ситуація (17%), доступність кредитів для компаній та населення (26%); інші фактори (18%) [5].

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки: будівництво є ключовою галуззю, від якої залежить розвиток інших галузей економіки; її розвиток суттєво залежить від розвитку галузі виробництва будівельних матеріалів та цін на них; подолання основних проблем галузі щодо врегулювання процесу залучення інвестицій та спрощення процедури передачі будинків у комунальну власність дозволять підвищити її конкурентоспроможність на ринку України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сабліна Н. В., Бровченко А. Г. Аналіз будівельної галузі в національній економіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/4_SND_2013/Economics/10_128761.doc.htm.
2. Вовк О. М. Проблеми та перспективи інноваційної діяльності у будівельній галузі України / О. М. Вовк, М. В. Шашко // Вісник СумДУ. Серія «Економіка», 2012. – № 1. – С. 115-121.
3. Гуштик Н. П. Нормативно-правове регулювання діяльності будівельної галузі України в умовах кризи / Н. П. Гуштик // Теорія та практика державного управління, 2013. – Вип. 3(42). – С. 1-8.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Обзор: производство строительных материалов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mayak.zp.ua/news/572-obzor-proizvodstvo-stroitelnix-materialov>.

УДК 658:93

Биловол Р.И.

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры менеджмента и администрирования
Полтавского национального технического университета
имени Юрия Кондратюка*

СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К ХАРАКТЕРИСТИКЕ ВИДОВ ДИАГНОСТИКИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье сделана попытка синтезировать разные взгляды ученых-экономистов относительно понятия «диагностика» и на основе системного подхода сосредоточить внимание на тех аспектах, которые, с научной точки зрения, наиболее удачно освещают сущность и виды диагностики предприятий различных организационно-правовых форм.

Ключевые слова: системный подход, диагностика, предприятие как объект диагностики, виды диагностики.

Биловол Р.И. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ВИДІВ ДІАГНОСТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті зроблена спроба синтезувати різні погляди вчених-економістів стосовно поняття «діагностика» і на основі системного підходу зосередити увагу на тих аспектах, які, з наукової точки зору, найбільш вдало висвітлюють сутність та види діагностики підприємств різних організаційно-правових форм.

Ключові слова: системний підхід, діагностика, підприємство як об'єкт діагностики, види діагностики.

Bilovol R.I. APPROACH OF THE SYSTEMS IS TO DESCRIPTION OF TYPES OF DIAGNOSTICS OF ENTERPRISE

In the article the done attempt to synthesize the different looks of scientists-economists in relation to a concept «diagnostics», and on the basis of approach of the systems to give mind on those aspects which from the scientific point of view most successfully light up essence and types of diagnostics of enterprises of different legal forms.

Keywords: approach of the systems, diagnostics, enterprise, as an object of diagnostics, types of diagnostics.

Постановка проблеми. Рыночная экономика требует новых подходов к определению места и роли предприятий в развитии общественного производ-

ства. Внедрение новых технологий, методов и научного уровня управления предприятиями требует использования менеджерами современных методов